

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

305

Ekonomia

Redaktorzy naukowi

Magdalena Rękas

Jerzy Sokołowski

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2013

Redaktor Wydawnictwa: Aleksandra Śliwka
Redakcja techniczna i korekta: Barbara Łopusiewicz
Łamanie: Małgorzata Czupryńska
Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna w Internecie na stronach:
www.ibuk.pl, www.ebscohost.com,
The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,
a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon
http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się
na stronie internetowej Wydawnictwa
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie
wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2013

ISSN 1899-3192
ISBN 978-83-7695-382-3

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk: Drukarnia TOTEM

Spis treści

Wstęp	13
Mieczysław Adamowicz, Paweł Janulewicz: Wykorzystanie analizy czynnikowej do oceny rozwoju społeczno-gospodarczego w skali lokalnej	15
Ewa Badzińska, Jakub Ryfa: Ekonomia wirtualnych światów – tendencje rozwoju	24
Tomasz Bernat: Egzogeniczne determinanty dominacji rynkowej na przykładzie Poczty Polskiej SA.....	37
Agnieszka Brelik, Marek Tomaszewski: Wybrane determinanty kształtujące współpracę innowacyjną przedsiębiorstw przemysłowych z jednostkami PAN i szkołami wyższymi na terenie Polski Północno-Zachodniej.....	50
Agnieszka Bretyn: Wybrane aspekty jakości życia młodych konsumentów w Polsce	62
Grzegorz Bywalec: Transformacja gospodarcza a regionalne zróżnicowanie ubóstwa w Indiach	73
Magdalena Cyrek: Determinanty zatrudnienia w usługach tradycyjnych i nowoczesnych – analiza regionalna.....	83
Sławomir Czech: Czy wokół państwa opiekuńczego toczy się jeszcze spór o wartości?.....	95
Sławomir Czetwertyński: Możliwości poznawcze prawa Metcalfe’a w określaniu wartości ekonomicznej sieci komunikacyjnych.....	108
Małgorzata Deszczka, Marek Wąsowicz: Polityka i strategia rozwoju Unii Europejskiej w koncepcji ekonomii zrównoważonego rozwoju	118
Karolina Dreła: Zatrudnienie nietypowe	129
Paweł Drobny: Ekonomia personalistyczna jako próba reorientacji ekonomii	142
Małgorzata Gajda-Kantorowska: Koszty bankructwa państwa	154
Małgorzata Gasz: Unia bankowa – w poszukiwaniu nowego paradygmatu na europejskim rynku bankowym	163
Małgorzata Gawrycka, Anna Szymczak: Zmiana struktury dochodów w Polsce w relacji kapitał–praca z uwzględnieniem sektorów gospodarki narodowej	174
Anna Golejewska: Innowacje i sposoby ich pomiaru na poziomie regionalnym	184
Mariusz Grębowiec: Zachowania nabywcze konsumentów na rynku usług bankowych w świetle badań	195

Urszula Grzega: Oszczędności i zadłużenie polskich gospodarstw domowych.....	207
Jarosław Hermaszewski: Sytuacja finansowa gminy a wybory bezpośrednie w gminach. Wstęp do badań.....	218
Elżbieta Jantóń-Drozdowska, Maria Majewska: Wpływ globalizacji na wzrost poziomu specjalizacji w międzynarodowej wymianie handlowej..	228
Tomasz Jasiński, Agnieszka Ścianowska: Możliwości oddziaływania na wzrost gospodarczy poprzez kontrolę poziomu ryzyka kredytowego w bankach przy wykorzystaniu systemów sztucznej inteligencji.....	240
Renata Jedlińska: Atrakcyjność inwestycyjna Polski – wybrane aspekty.....	252
Andrzej Jędruchniewicz: Inflacja jako cel polityki pieniężnej NBP.....	264
Michał Jurek: Wykorzystanie analizy duracji i wypukłości w zarządzaniu ryzykiem stopy procentowej.....	276
Sławomir Kalinowski: Znaczenie eksperymentu w metodologii nauk ekonomicznych.....	287
Teresa Kamińska: Struktura branżowa bezpośrednich inwestycji zagranicznych a kryzys finansowy.....	299
Renata Karkowska: Siła oddziaływania czynników makroekonomicznych i systemowych na wielkość globalnej płynności.....	311
Anna Kasprzak-Czelej: Determinanty wzrostu gospodarczego.....	323
Krzysztof Kil, Radosław Ślusarczyk: Analiza wpływu polityki stóp procentowych EBC na stabilność sektorów bankowych w wybranych krajach strefy euro – wnioski z kryzysu.....	334
Iwona Kowalska: Rozwój badań z zakresu ekonomii edukacji w paradygmacie interdyscyplinarności nauki.....	348
Ryszard Kowalski: Dylematy interwencjonizmu w czasach kryzysu.....	358
Jakub Kraciuk: Kryzysy finansowe w świetle ekonomii behawioralnej.....	370
Hanna Kruk: Rozwój zrównoważony w Regionie Morza Bałtyckiego na przykładzie wybranych mierników w latach 2005-2010.....	380
Kazimierz W. Krupa, Irmina Jeleniewska-Korzela, Wojciech Krupa: Kapitał intelektualny jako akcelerator nowej ekonomii (tablice korelacyjne, pracownicy kluczowi).....	391
Anna Krzysztofek: Normy i standardy społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw.....	401
Krzysztof Kubiak: Transakcje w procesie przepływu wiedzy w świetle nowej ekonomii instytucjonalnej.....	413
Paweł Kulpaka: Model konsumpcji permanentnej M. Friedmana a keynesowskie funkcje konsumpcji – empiryczna weryfikacja wybranych teorii na przykładzie Czech.....	423
Justyna Łukomska-Szarek, Marta Włóka: Rola kontroli zarządczej w procesie zarządzania jednostkami samorządu terytorialnego.....	434
Natalia Mańkowska: Konkurencyjność instytucjonalna – wybrane problemy metodologiczne.....	445

Joanna Mesjasz, Martyna Michalak: Percepcja zaangażowania przez adeptów zarządzania – szansą czy ograniczeniem dla współczesnych firm	457
Jerzy Mieszaniec: Innowacje nietechnologiczne w przedsiębiorstwach przemysłowych sektora wydobywczego	469
Aneta Mikula: Ubóstwo obszarów wiejskich w krajach Unii Europejskiej – demografia i rynek pracy	481
Grażyna Musialik, Rafał Musialik: Wartość publiczna a legitymizacja	492
Janusz Myszczyński: Wykorzystanie koncepcji <i>social savings</i> w określeniu wpływu sektora kolejowego na wzrost gospodarczy Niemiec w początkach XX w.	500
Aleksandra Nacewska-Twardowska: Zmiany w polityce handlowej Unii Europejskiej na początku XXI wieku	513
Anna Niewiadomska: Wydłużanie okresu aktywności zawodowej osób starszych w Polsce	524
Mariusz Nyk: Przeciętne wynagrodzenie a sytuacja na rynku pracy – przypadek województwa łódzkiego	536
Monika Pasternak-Malicka: Przesłanki ruchów migracyjnych Polaków z obszaru województwa podkarpackiego w kontekście kryzysu gospodarczego wywołanego kryzysem <i>subprime</i>	547
Jacek Pera: Budowa nowej architektury regulacyjnej w Europie jako element zarządzania ryzykiem niestabilności finansowej – rozwiązania pokryzysowe. Próba oceny i wnioski dla Polski	559
Renata Pęciak: Kryzysy w gospodarce w interpretacji Jeana-Baptiste’a Saya	573
Czesława Pilarska: Współczesny kryzys gospodarczy a napływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych do Polski	584
Elżbieta Pohulak-Żołędowska: Innowacyjna nauka a źródła jej finansowania	601
Adriana Politaj: Pomoc publiczna na subsydiowanie zatrudnienia w Polsce i w wybranych krajach Unii Europejskiej	617
Marcin Ratajczak: Odpowiedzialny biznes w aspekcie osiągniętych korzyści ekonomicznych na przykładzie przedsiębiorstw agrobiznesu	628
Magdalena Rękas: Dieta w krajach Unii Europejskiej i czynniki wpływające na jej poziom – przegląd wybranych badań	638
Włodzimierz Rudny: Rozwiązania zintegrowane w modelach biznesowych	653
Krzysztof Rutkiewicz: Pomoc publiczna na działalność badawczo-rozwojową i innowacyjność przedsiębiorstw w polityce konkurencji Unii Europejskiej w latach 2004-2010	663
Katarzyna Skrzyszewska: Konkurencyjność krajów Regionu Morza Bałtyckiego w świetle międzynarodowych rankingów	675
Tadeusz Sporek: Ewolucja i perspektywy grupy BRICS w globalnej gospodarce	684

Aleksander Surdej: Inwestycje w szkolenia zawodowe w świetle teorii ekonomicznej.....	695
Piotr Szajner: Wpływ zmienności kursu walutowego na międzynarodową konkurencyjność polskiego sektora żywnościowego	706
Stanisław Ślusarczyk, Piotr Ślusarczyk, Radosław Ślusarczyk: Problem skuteczności i efektywności decyzji menedżerskich w firmie w zakresie formułowania i wdrażania strategii	716
Sylwia Talar, Joanna Kos-Łabędowicz: Polska gospodarka internetowa – stan i perspektywy	729
Monika Utzig: Aktywa finansowe gospodarstw domowych a koniunktura gospodarcza	744
Agnieszka Wałęga: Nierówności dochodowe w kontekście przystąpienia Polski do Unii Europejskiej	754
Grzegorz Wałęga: Wpływ spowolnienia gospodarczego na zadłużenie gospodarstw domowych w Polsce	766
Grażyna Węgrzyn: Formy zatrudnienia pracowników w Unii Europejskiej – aktualne tendencje	778
Barbara Wieliczko: Krajowa pomoc publiczna w UE w okresie obecnego kryzysu.....	790
Artur Wilczyński: Znaczenie kosztów alternatywnych w rachunku ekonomicznym gospodarstw rolnych	802
Renata Wojciechowska: Wieloznaczności językowe współczesnej ekonomii	813
Jarosław Wojciechowski: Ewolucja koncepcji funkcjonowania rynku w społecznej nauce Kościoła Katolickiego.....	823
Agnieszka Wojewódzka-Wiewiórska: Znaczenie lokalnych grup działania w budowaniu kapitału społecznego na obszarach wiejskich.....	834
Grażyna Wolska: Kodeksy etyczne jako instrument poprawnych relacji między podmiotem gospodarczym a konsumentem.....	844
Joanna Woźniak-Holecka, Mateusz Grajek, Karolina Sobczyk, Kamila Mazgaj-Krzak, Tomasz Holecki: Ekonomiczno-społeczne konsekwencje reklamy w segmencie leków OTC	853
Gabriela Wronowska: Oczekiwania pracodawców wobec absolwentów szkół wyższych w Polsce jako przykład bariery wejścia na rynek pracy... ..	861
Anna Wziętek-Kubiak, Marek Pęczkowski: Źródła i bariery ciągłości wdrażania innowacji przez polskie przedsiębiorstwa.....	872
Alfreda Zachorowska, Agnieszka Tylec: Instytucjonalna struktura rynku pracy w Polsce	884
Małgorzata Zielenkiewicz: Upodabnianie się krajów pod względem poziomu dobrobytu w procesie integracji europejskiej	895
Mariusz Zieliński: Demografia i aktywność zawodowa ludności a poziom bezrobocia w Unii Europejskiej.....	907
Jerzy Żyżyński: Gospodarka jako spójny system strumieni pieniądza a problem racjonalności pakietu fiskalnego.....	917

Summaries

Mieczysław Adamowicz, Paweł Janulewicz: The use of factor analysis for the assessment of socio-economic development on the local scale.....	23
Ewa Badzińska, Jakub Ryfa: The economy of virtual worlds – trend of development	36
Tomasz Bernat: Exogenous determinants of market dominance – Polish Post case	48
Agnieszka Brelik, Marek Tomaszewski: Selected determinants forming innovative partnership of traditional industrial companies with units of Polish Academy of Sciences and universities in north-western Poland.....	61
Agnieszka Bretyn: Selected aspects of quality of life of young consumers in Poland	72
Grzegorz Bywalec: Economic transformation and regional disparity of poverty in India.....	82
Magdalena Cyrek: Determinants of employment in traditional and modern services – regional analysis	94
Sławomir Czech: Is the welfare state’s dispute over values still alive?	107
Sławomir Czetwertyński: Cognitive possibilities of Metcalfe’s law in defining the economic value of communication networks	117
Małgorzata Deszczka, Marek Wąsowicz: Policy and development strategy in the European Union in the conception of economics of sustainable development	128
Karolina Dreła: Untypical employment.....	141
Paweł Drobny: Personalist economics as an attempt at economics reorientation	153
Małgorzata Gajda-Kantorowska: Costs of sovereign default.....	162
Małgorzata Gasz: Bank Union – in search of a new paradigm on the European banking market.....	173
Małgorzata Gawrycka, Anna Szymczak: Change of income framework in capital-labour scheme in Poland, including the sector of national economy	183
Anna Golejewska: Innovations and the way of their measure at the regional level.....	194
Mariusz Grębowiec: Purchasing behavior of consumers on banking service market in the light of research	206
Urszula Grzega: Savings and debt of Polish households.....	217
Jarosław Hermaszewski: Financial situation of a commune vs. local elections. Introduction to the study	227
Elżbieta Jantón-Drozdowska, Maria Majewska: The impact of globalization on a higher specialization level in international exchange of goods ...	239
Tomasz Jasiński, Agnieszka Ścianowska: Banks’ possibilities of influencing macroeconomic growth by the use of neural network systems in the credit risk control	250

Renata Jedlińska: Investment attractiveness of Poland – selected issues	263
Andrzej Jędruchniewicz: Inflation as a target of monetary policy of NBP ...	275
Michał Jurek: Use of duration and convexity analysis in interest rate risk management.....	286
Sławomir Kalinowski: The role of the controlled experiment in the methodology of economy	298
Teresa Kamińska: Economic activity structure of foreign direct investment and financial crisis	310
Renata Karkowska: The impact of macroeconomic and systemic factors on the global liquidity	322
Anna Kasprzak-Czelej: Determinants of economic growth	333
Krzysztof Kil, Radosław Ślusarczyk: The analysis of influence of the ECB interest rates' policy on a stability of bank sectors in selected countries of the eurozone – conclusions from the crisis.....	347
Iwona Kowalska: Development of research in the field of economics of education within the paradigm of interdisciplinarity of science	357
Ryszard Kowalski: The dilemmas of interventionism in times of crisis	369
Jakub Kraciuk: Financial crises in the light of behavioural economics.....	379
Hanna Kruk: Sustainable development in the Baltic Sea Region based on chosen indices in years 2005-2010	390
Kazimierz W. Krupa, Irmína Jeleniewska-Korzela, Wojciech Krupa: Intellectual capital as an accelerator of the new economy (correlation tables, key employees)	400
Anna Krzysztofek: Norms and standards of social responsibility in enterprises	412
Krzysztof Kubiak: Transactions in the flow of knowledge in the light of new institutional economics	422
Paweł Kulpaka: M. Friedman's permanent consumption model and Keynesian consumption functions – empirical verification of selected theories on the example of Czech.....	433
Justyna Łukomska-Szarek, Marta Włóka: The role of management control in management process of local self-government units.....	444
Natalia Mańkowska: Institutional competitiveness – selected methodological issues	456
Joanna Mesjasz, Martyna Michalak: Understanding the engagement by management adepts – a chance or a limitation for contemporary business	468
Jerzy Mieszaniec: Non-technological innovations in the industrial enterprises of mining sector.....	480
Aneta Mięka: Poverty of rural areas in the European Union member states – demography and labor market	491
Grażyna Musialik, Rafał Musialik: Public value and legitimacy	499

Janusz Myszczyzyn: Use of social savings concept in defining the role of railway sector on the economic growth in Germany in the early twentieth century	512
Aleksandra Nacewska-Twardowska: Changes in trade policy of the European Union at the beginning of the twenty-first century	523
Anna Niewiadomska: Extending the period of professional activity of the elderly in Poland	535
Mariusz Nyk: Average salary and the situation on the labour market – case of Łódź Voivodeship	546
Monika Pasternak-Malicka: Reasons form migration of Poles from Subcarpathian Voivodeship in the context of the economic crisis caused by the subpreme crisis	558
Jacek Pera: Construction of a new regulatory architecture in Europe as an element of financial instability risk management – post-crisis solutions. Attempt of assessment and implications for Poland.....	572
Renata Pęciak: Crises in the economy in the interpretation of Jean-Baptiste Say	583
Czesława Pilarska: The contemporary economic crisis and foreign direct investment inflow into Poland	600
Elżbieta Pohulak-Żołędowska: Innovations in science and their financial sources	616
Adriana Politałaj: State aid for subsidizing of employment in Poland and in selected countries of the European Union	627
Marcin Ratajczak: Responsible business in the context of economic benefits gained on the example of agribusiness enterprises.....	637
Magdalena Rękas: Fertility rate in the European Union states and factors influencing the rate – review of selected surveys	652
Włodzimierz Rudny: Solution-based business models.....	662
Krzysztof Rutkiewicz: State aid for Research & Development & Innovation activities of enterprises in the European Union’s competition policy in the period 2004-2010.....	674
Katarzyna Skrzyszewska: Competitiveness of the Baltic Region countries in the context of international rankings	683
Tadeusz Sporek: Evolution and perspectives of BRICS group in the global economy.....	694
Aleksander Surdej: Investments in VET programmes: framework for an economic analysis	705
Piotr Szajner: The impact of exchange rated volatility on the competitiveness of Polish food sector on international markets	715
Stanisław Ślusarczyk, Piotr Ślusarczyk, Radosław Ślusarczyk: The problem of efficacy and effectiveness in the formulating and implementing of strategy decision making process	728

Sylwia Talar, Joanna Kos-Łabędowicz: Polish Internet economy – current state and future perspectives	743
Monika Utzig: Households' financial assets and economic prospect.....	753
Agnieszka Wałęga: Income inequality in the context of accession of Poland to the European Union	765
Grzegorz Wałęga: Impact of economic slowdown on households' debt in Poland	777
Grażyna Węgrzyn: Employment forms in the European Union – current trends.....	789
Barbara Wieliczko: State aid in the European Union in the period of the current crisis.....	801
Artur Wilczyński: The impact of opportunity costs on farms profitability.....	812
Renata Wojciechowska: Linguistic ambiguities of contemporary economics	822
Jarosław Wojciechowski: Evolution of free market concept in social teaching of the Catholic Church.....	833
Agnieszka Wojewódzka-Wiewiórska: The significance of local action groups in formation of social capital in rural areas	843
Grażyna Wolska: Ethical codes as a tool of correct relations between a firm and a consumer	852
Joanna Woźniak-Holecka, Mateusz Grajek, Karolina Sobczyk, Kamila Mazgaj-Krzak, Tomasz Holecki: Marketing of OTC medicines in Poland on the example of television advertising	860
Gabriela Wronowska: Expectations of employers towards graduates of universities in Poland as an example of barriers to enter the labor market	871
Anna Wziętek-Kubiak, Marek Pęczkowski: Sources and barriers of persistence of innovation of Polish manufacturing companies	883
Alfreda Zachorowska, Agnieszka Tylec: Institutional structure of the labor market in Poland	894
Małgorzata Zielenkiewicz: Convergence of the countries in terms of social welfare in the process of European integration	906
Mariusz Zieliński: Demography and economically active population vs. the level of unemployment in the European Union.....	916
Jerzy Żyżyński: Economy as a consistent system of money flows vs. the issue of fiscal pact rationality	931

Anna Niewiadomska

Uniwersytet Zielonogórski

WYDŁUŻANIE OKRESU AKTYWNOŚCI ZAWODOWEJ OSÓB STARSZYCH W POLSCE

Streszczenie: Postępujący proces starzenia się ludności Polski to problem ekonomiczny i społeczny. Zgodnie z prognozą Eurostatu w ciągu najbliższych 30 lat liczba osób w wieku produkcyjnym zmniejszy się w Polsce o ponad 4,5 mln osób, czyli prawie o 20%. Przewidywany spadek wielkości zasobów siły roboczej spowoduje zmniejszenie dochodów państwa, natomiast stopniowy wzrost średniej długości życia przyczyni się do wzrostu wydatków na emerytury, służbę zdrowia i długoterminową opiekę nad osobami starszymi. W tej sytuacji głównym wyzwaniem dla polityki ekonomicznej Polski będzie zwiększenie odsetka osób pracujących w populacji. Jest to jeden ze sposobów zminimalizowania skutków starzenia się społeczeństwa. W artykule przybliżono kierunek zmian demograficznych zachodzących w społeczeństwie polskim oraz nakreślono działania, których celem jest zwiększenie poziomu aktywności zawodowej osób starszych.

Słowa kluczowe: zmiany demograficzne, aktywność zawodowa, wiek emerytalny.

1. Wstęp

Zmiany demograficzne zachodzące w społeczeństwie polskim są od wielu lat przedmiotem dużego zainteresowania ekspertów ze względu na towarzyszące im ekonomiczno-społeczne konsekwencje. Niski przyrost naturalny wraz z wydłużaniem się przeciętnego trwania życia przyczynia się do starzenia się populacji. Według prognoz demograficznych, liczba osób młodych mających zastąpić osoby starsze stopniowo będzie maleć. Wysoka dynamika tego procesu sprawi, że Polska będąca obecnie jednym z najmłodszych demograficznie państw UE w roku 2060 znajdzie się w grupie najstarszych. W perspektywie najbliższych dekad kierunek przemian demograficznych jest nieuchronny, co oznacza powiększanie się dysproporcji między liczbą osób w wieku produkcyjnym i poprodukcyjnym. Rodzi to szereg negatywnych konsekwencji, w szczególności stawia pod znakiem zapytania stabilność obecnego systemu emerytalnego oraz perspektywy rozwoju gospodarczego Polski. Równocześnie w wymiarze jednostkowym dłuższe życie niesie ze sobą konieczność dłuższej aktywności zawodowej dającej szansę na godziwą emeryturę. Mając na

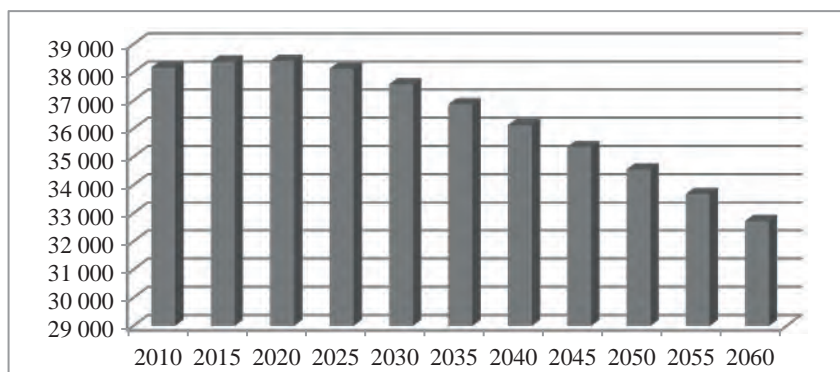
uwadze bezpieczeństwo systemu emerytalnego oraz w celu uniknięcia przyszłego spadku podaży siły roboczej, rozpoczęto proces zmian w obowiązującym systemie emerytalnym zmierzający do eliminacji rozwiązań, które zachęcają do wcześniejszego kończenia aktywności zawodowej. Zdecydowano między innymi o znacznym ograniczeniu prawa do wcześniejszych emerytur. Podjęto także decyzję o stopniowym podniesieniu ustawowego wieku emerytalnego do 67 lat, przy równoczesnym jego zrównaniu dla kobiet i mężczyzn. Taki kierunek rozwiązań w systemie emerytalnym rodzi społeczny opór. Jednakże w opinii demografów utrzymywanie obecnego wieku emerytalnego w warunkach niskiego przyrostu naturalnego oraz wydłużającego się życia nie jest możliwe w dłuższej perspektywie. Celem niniejszego artykułu jest przybliżenie dotychczasowych rozwiązań, które mają przełożyć się na zwiększenie aktywności zawodowej osób starszych. Tłem dla tej analizy jest prezentacja dynamiki starzenia się zasobów pracy oraz zmian zachodzących w poziomie aktywności zawodowej tej części społeczeństwa polskiego.

2. Wielkość i struktura wiekowa zasobów pracy w Polsce – stan obecny i prognozy

Ostatnie dwie dekady były okresem wyjątkowym w historii Polski. Z jednej strony, to czas szeroko pojętej transformacji systemowej, która umożliwiła rozpoczęcie nowego etapu w rozwoju społeczno-ekonomicznym państwa. Z drugiej strony zaś, to okres istotnych zmian demograficznych. Ich kierunek nie okazał się zaskakujący, gdyż wpisuje się w obraz przeobrażeń demograficznych będących udziałem większości państw europejskich. Proces starzenia się społeczeństwa polskiego jest konsekwencją równoczesnego występowania dwóch zjawisk, tj. stopniowego wydłużania się przeciętnego trwania życia (obniżenie wskaźników śmiertelności) oraz niskiego poziomu dzietności. O ile wydłużanie życia jest niewątpliwie pozytywnym zjawiskiem, o tyle w przypadku niskiego wskaźnika dzietności trudno dopatrywać się pozytywnych jego konsekwencji. Co więcej, zaskakuje skala spadku wspomnianego wskaźnika. W 2001 r. osiągnął nienotowaną wcześniej w Polsce najniższą wartość 1,22 (dla porównania w 1990 r. wartość tego współczynnika wynosiła 2,04). Warto podkreślić, że od początku lat dziewięćdziesiątych odnotowuje się obniżone tempo przyrostu ludności. Dostępne prognozy demograficzne (GUS, ONZ, Eurostat) przewidują utrzymanie się tej tendencji, co przyniesie znaczny spadek liczby ludności ogółem w kolejnych dekadach. Według Eurostatu do roku 2060 będzie o ponad 6 mln Polaków mniej (rys. 1).

Przewidywany spadek liczby ludności ogółem – w konsekwencji niskiej dzietności – oznacza również stopniowy ubytek zasobów pracy (tab. 1).

Pamiętać jednak należy, że po roku 1989 skala przyrostów zasobów ludności w wieku produkcyjnym była wyjątkowo duża. W ostatniej dekadzie XX wieku zasoby ludności w wieku produkcyjnym w Polsce wzrosły o 1,7 mln osób. Natomiast po roku 2001 przyrosty zasobów siły roboczej zaczęły się powoli zmniejszać. W okre-

Rys. 1. Prognozowane zmiany w liczbie ludności Polski w latach 2010-2060 (w tys.)

Źródło: Eurostat.

Tabela 1. Zmiany wielkości zasobów pracy w latach 2007-2035 (w tys.)

Wyszczególnienie	2007	2010	2015	2020	2025	2030	2035
Osoby w wieku:							
18-59/64	24 545	24 571	23 718	22 503	21 625	21 254	20 739
50-59/64	6 514	6 835	6 159	5 782	5 826	6 474	7 170

Źródło: *Prognozy ludności na lata 2008-2035*, GUS 2009.

sie 2007-2010 liczba osób w wieku 15-64 rosła rocznie średnio o 70 tys. osób. Był to zatem okres reprodukcji rozszerzonej, w którym mimo niskiego tempa wzrostu ludności nie odnotowano niedoborów zasobów pracy¹. Natomiast w okresie 2010-2020 przewiduje się spadek zasobów pracy o nieco ponad 2 mln osób. W efekcie nastąpi szybki wzrost obciążenia osób w wieku produkcyjnym osobami w wieku poprodukcyjnym (z 26 w wieku poprodukcyjnym na 100 w 2010 do 37 w 2020).

W kolejnej dekadzie 2020-2030 dynamika tego procesu ma ulec niewielkiemu osłabieniu, czego odzwierciedleniem będzie mniejszy spadek liczby osób w wieku produkcyjnym – o 1,2 mln osób, oraz wolniejszy przyrost liczby osób w wieku poprodukcyjnym (o 921 tys. osób). Mimo niższej dynamiki wspomnianych przyrostów, udział osób w wieku powyżej 65 roku życia wzrośnie o ponad 22%. Ponadto wyraźnemu postarzeniu ulegną zasoby pracy, udział kobiet i mężczyzn powyżej pięćdziesiątego roku życia wzrośnie z 25,7% w 2020 do 30,4% w 2030 r.² (tab. 2, rys. 2).

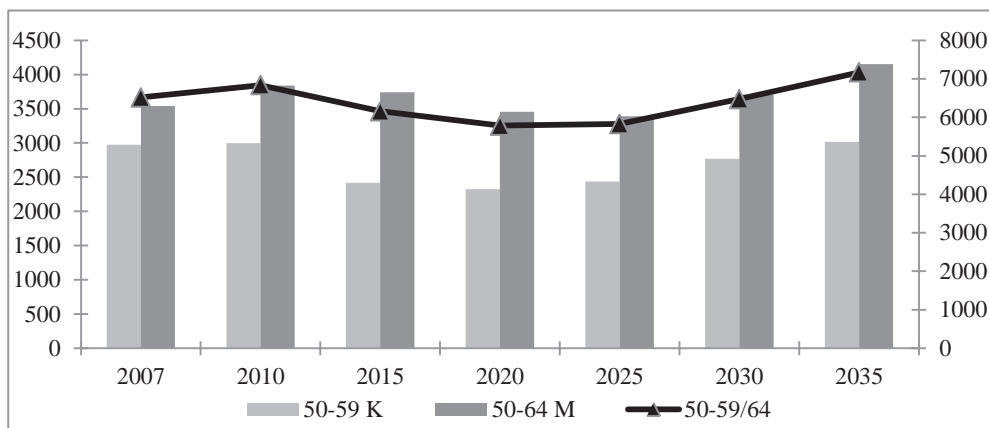
¹ E. Kusideł, *Ekspertyza dotycząca obszaru: Rynek pracy w kontekście raportu o rozwoju opracowywanym zgodnie z art.35b Ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. zasadach prowadzenia polityki rozwoju*, http://www.mrr.gov.pl/rozwoj_regionalny/Ewaluacja_i_analizy/Raporty_o_rozwoju/Raporty_krajowe/Documents/Ekspertyza_Rynek_pracy_20072011.pdf [dostęp 20.03.2013].

² J. Józwiak, I. Kotowska, *Przewidywane zmiany liczby i struktury wieku ludności w Polsce do 2035 r. i ich skutki ekonomiczne*, Narodowa Rada Rozwoju Warszawa 2010, s. 5.

Tabela 2. Zmiany liczby osób w wieku produkcyjnym (w tys.)

Wyszczególnienie	2007	2010	2015	2020	2025	2030	2035
Grupy wieku:							
Ogółem 18-59/64	24 545	24 571	23 718	22 503	21 625	21 625	20 739
Ogółem 50-59/64	6 514	6 835	6 159	5 782	5 826	6 474	7 170
Kobiety 50-59	2 976	2 998	2 417	2 325	2 435	2 768	3 017
Mężczyźni 50-64	3 538	3 838	3 742	3 457	3 392	3 707	4 153

Źródło: *Prognozy ludności na lata 2008-2035*, GUS 2009.

Rys. 2. Zmiany liczby osób w wieku 50+ w latach 2007-2035 (w tys.)

Źródło: opracowanie na podstawie *Prognozy ludności na lata 2008-2035*, GUS 2009.

Odzwierciedleniem dynamiki starzenia się ludności i zasobów pracy jest tzw. mediana wieku³, która w 2010 r. dla ogółu populacji Polski wynosiła 38 lat, według projekcji GUS może natomiast wzrosnąć do poziomu 47,9 roku w roku 2035, tj. wzrost o 26% w ciągu 25 lat.

3. Determinanty aktywności zawodowej osób starszych

Poruszając kwestię aktywności osób starszych, należy podkreślić, że termin „osoba starsza” może być różnie interpretowany⁴.

³ Parametr wyznaczający granicę wieku, którą połowa ludności już przekroczyła, a druga połowa jeszcze jej nie osiągnęła.

⁴ W polskiej statystyce wykorzystuje się przynajmniej dwa kryteria podziału populacji ze względu na wiek. Według GUS wyodrębnia się tzw. ekonomiczne grupy wieku: ludność w wieku przedprodukcyjnym (0-17lat), produkcyjnym (18-59/64 lat), poprodukcyjnym (60/65 lat i więcej). Ponadto stosuje

Analizy dotyczące aktywności zawodowej osób starszych w Polsce prowadzone są głównie w odniesieniu do osób znajdujących się w niemobilnym wieku produkcyjnym (45-59 w przypadku kobiet i 45-64 lat w przypadku mężczyzn) lub powyżej 50 roku życia, uznawanych za kategorię osób będących w szczególnej sytuacji na rynku pracy⁵. Głównym źródłem informacji o aktywności ekonomicznej osób starszych są Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności (BAEL) prowadzone przez GUS, Narodowe Spisy Powszechne oraz rolne⁶.

Polska znajduje się w grupie krajów o niskim poziomie aktywności zawodowej osób starszych. Pomimo iż wiek emerytalny do końca 2012 roku wynosił 60 lat dla kobiet i 65 dla mężczyzn, to przeciętny wiek wychodzenia z rynku pracy w Polsce wynosił zaledwie 58 lat (w krajach UE jest to ponad 60 lat). Lata 1995-2007 charakteryzowały się spadkiem aktywności zawodowej osób starszych (tab. 3).

Tabela 3. Współczynnik aktywności zawodowej* osób starszych w poszczególnych przedziałach wiekowych w latach 1997-2010

Wyszczególnienie	45-54	55-59	60-64	65 i więcej
1997	76,9	47,4	27,9	10,9
1998	76,5	45,2	26,0	10,5
1999	76,5	45,1	25,9	8,8
2000	75,6	41,7	23,1	7,9
2001	74,7	44,9	22,7	7,7
2002	73,3	42,0	20,5	6,7
2003	73,9	42,2	20,6	6,0
2004	73,7	39,7	20,0	5,6
2005	75,7	40,3	20,4	5,7
2006	74,1	36,5	18,5	5,4
2007	75,0	38,3	20,0	4,8
2008	76,3	42,7	19,6	4,8
2009	77,8	45,7	19,1	4,7
2010	79,4	49,7	20,1	4,8

*Współczynnik aktywności zawodowej informuje o tym, jaki jest procentowy udział osób aktywnych zawodowo w ogólnej populacji należącej do danej kategorii wiekowej.

Źródło: opracowanie na podstawie danych GUS oraz Eurostat.

się podział według kryteriów biologicznych, gdzie za osoby starsze uznaje się jednostki, które ukończyły 65 lat.

⁵ Grupa osób powyżej 50. roku życia stanowi pojęcie stosowane zgodnie z przepisami Ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (DzU z 2004r., nr 99, poz. 1001). Zgodnie z nią ta grupa wieku zaliczona została do kategorii osób będących w szczególnej sytuacji na rynku pracy.

⁶ B. Szatur-Jaworska, *Aktywność ekonomiczna człowieka starego*, [w:] B. Szatur-Jaworska, P. Błędowski, M. Dziegielewska, *Podstawy gerontologii społecznej*, ASPRA-JR, Warszawa 2006, s. 145-146.

Wśród czynników zmniejszających aktywność zawodową znajdują się m.in.:

- 1) uwarunkowania ekonomiczne i społeczne – bezrobocie, dyskryminacja ze względu na wiek, zapotrzebowanie rodzin na opiekę nad wnukami,
- 2) cechy osób starszych – niski poziom wykształcenia, zły stan zdrowia, zmęczenie pracą, brak kompetencji do obsługi nowych technologii,
- 3) zmiany w organizacji pracy i technologii – konieczność zdobywania nowych umiejętności i kwalifikacji, brak szkoleń dla pracowników⁷.

Przyjmuje się, że spadek udziału osób starszych na rynku pracy jest częściowo konsekwencją przyjęcia w latach dziewięćdziesiątych rozwiązań propagujących wcześniejsze przechodzenie na emeryturę. Polska nie była w tej kwestii wyjątkiem, w latach osiemdziesiątych wiele państw wysoko rozwiniętych próbowało radzić sobie z kryzysem zatrudnienia, ustanawiając prawo do wcześniejszej emerytury. Jak pokazała praktyka, nie rozwiązało to problemu, natomiast doprowadziło do wycofania się z rynku pracy bardzo dużej liczby pracowników po 50. roku życia⁸.

Zbyt wczesne odchodzenie z rynku pracy oraz niskie wskaźniki aktywności zawodowej w grupie osób powyżej 45./50. roku życia związane jest z porównaniem korzyści wynikających z kontynuacji aktywności zawodowej oraz korzyści wynikających z ich zaprzestania. Mała atrakcyjność pracy w połączeniu z niskim wynagrodzeniem zniechęca do pozostania na rynku pracy. Z badań przeprowadzonych wśród osób opuszczających rynek pracy w wieku okołoemerytalnym⁹ wynika, że za przedwczesne opuszczenie rynku pracy w porównywalnym stopniu odpowiadają zarówno niższe kwalifikacje wykonywane w niżej wynagradzanych zawodach i gałęziach gospodarki, jak i systematycznie niższe wynagrodzenia. Osoby rezygnujące z pracy zawodowej przed osiągnięciem wieku emerytalnego otrzymywały wynagrodzenia przeciętnie niższe o około 10-12% niż porównywalna grupa kontrolna osób pozostających w zatrudnieniu¹⁰.

Stosunkowo niski w porównaniu z innymi państwami poziom aktywności zawodowej starszych Polaków związany jest również z postawą przedsiębiorców, dla których zatrudnienie pracownika rozpatrywane jest w dużej części tylko w kategoriach rachunku ekonomicznego. Katalog czynników, które są istotne dla przedsiębiorcy, jest bogaty. Z jednej strony uwarunkowania ekonomiczne, tj. sytuacja gospodarza kraju, pozycja firmy na rynku i jej sytuacja finansowa, możliwości optymalizacji kosztów, z drugiej zaś – stopień dopasowania wiedzy i umiejętności pracowników

⁷ S. Golinowska (red.), *W trosce o pracę. Raport o Rozwoju Społecznym. Polska 2004*, UNDP, CASE, Warszawa 2004, s. 205.

⁸ B. Szatur-Jaworska, *Aktywność ekonomiczna człowieka starego*, [w:] B. Szatur-Jaworska, P. Błędowski, M. Dziegielewska, *Podstawy gerontologii społecznej*, ASPRA-JR, Warszawa 2006, s. 155-157.

⁹ Jako osobę opuszczającą rynek pracy przed osiągnięciem ustawowego wieku emerytalnego określono kogoś, kto w ciągu 6 kwartałów pozostawania w próbie BAEL pracował, a następnie określił się jako osoba nieaktywna i pobierał świadczenie emerytalne. W grupie kontrolnej znalazły się osoby w tym samym przedziale wiekowym, które pozostały zatrudnione w okresie obserwacji.

¹⁰ St. Cichoński, K. Sączuk, P. Strzelecki, J. Tyrowicz, R. Wyszyński, *Kwartalny raport o rynku pracy – IV kwartał*, NBP Warszawa 2012, s. 12.

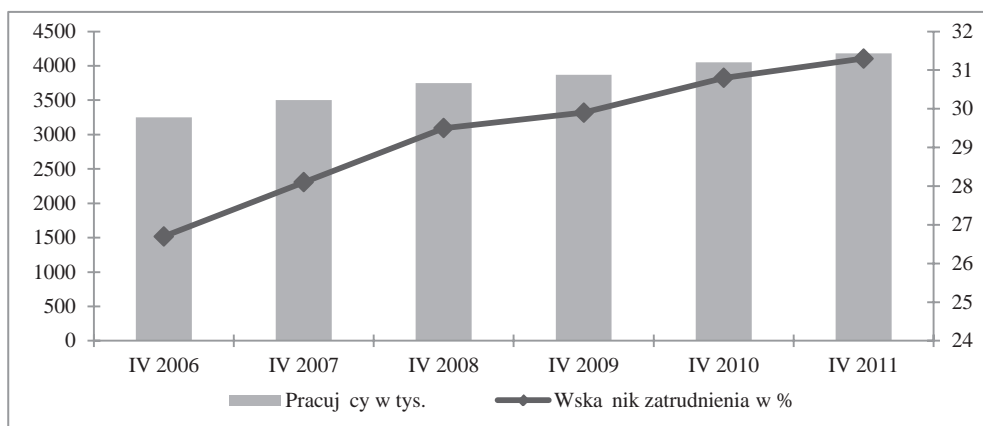
do potrzeb firmy, ich postawa i stosunek do pracy przekładają się na wielkość zgłaszanego popytu na pracę¹¹.

Dobra koniunktura sprzyja zwiększaniu poziomu aktywności zawodowej społeczeństwa, jednakże w przypadku populacji osób będących w wieku okołoemerytalnym widać znaczący wpływ unormowań prawnych w zakresie nabywania uprawnień emerytalnych. W roku 2008 rozpoczęto w Polsce proces wygaszania przywilejów emerytalnych m.in. dla pracujących w szkodliwych warunkach oraz dla pracowników¹². Znalazło to swoje odzwierciedlenie w średnim wieku odejścia z rynku pracy, który w 2011 r. wyniósł 59,6 roku (w 2008 r. było to 58 lat) (tab. 4).

Tabela 4. Przeciętny wiek przejścia na emeryturę w 2011 r.

Wyszczególnienie	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety
Emerytura	59,8	60,1	59,5
Emerytura pomostowa	57	57,4	55,3
Emerytura nauczycielska	55,9	58,6	55,0
Emerytura kolejowa	61,5	63,2	58,1
Emerytura górnicza	47,9		

Źródło: ZUS.

Rys. 3. Pracujący oraz wskaźnik zatrudnienia osób w wieku 50 lat i więcej według BAEL

Źródło: *Osoby powyżej pięćdziesiątego roku życia na rynku pracy w roku 2011*, Departament Rynku Pracy, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, s. 4.

¹¹ A. Kożuch, A. Dyhdalewicz, *Ekonomika i organizacja przedsiębiorstwa*, WSE, Białystok 2004, s. 144-145.

¹² Przepisy wygaszające przywileje emerytalne dla osób pracujących w szkodliwych warunkach weszły w życie w styczniu 2009 r. Uniemożliwiły one przejście na wcześniejsze emerytury prawie 800 tys. ludzi. Wygaszono także wcześniejsze emerytury pracownicze, głównie dla kobiet mających 55 lat i 30-letni staż ubezpieczeniowy oraz 60-letnich mężczyzn mających 35 lat stażu.

Obraz niskiego poziomu aktywności zawodowej wśród osób starszych zmienia statystyka po roku 2007, kiedy to odnotowuje się systematyczny wzrost współczynnika aktywności zawodowej w starszych grupach wiekowych (tab. 3).

Zmniejszenie atrakcyjności wcześniejszych emerytur oraz ograniczenie dostępu do nich znalazło swoje odzwierciedlenie w systematycznym wzroście liczby pracujących pięćdziesięciolatków (rys. 3).

Z drugiej jednak strony z danych GUS wynika, że wraz z likwidacją wcześniejszych emerytur oraz zaostrzeniem przepisów określających prawo do rent zwiększyła się wśród zarejestrowanych bezrobotnych grupa osób 50+. W końcu maja 2012 r. było ich blisko 459,8 tys., czyli o ponad 31 tys. więcej (7,3%) niż w maju 2011 r. W najtrudniejszej sytuacji znajdują się te osoby, które zbliżają się do wieku, w którym objęłyby je ochrona prawna przed zwolnieniem¹³.

4. Sposoby wydłużania aktywności zawodowej osób starszych

Już pobieżna analiza danych demograficznych pozwala zauważyć, że w wielu państwach europejskich średnia długość życia przekroczyła znacznie ustalony wiek emerytalny. Zjawisku temu towarzyszy często zmniejszanie się populacji osób w wieku produkcyjnym oraz paradoksalnie zakorzeniona w świadomości pracodawców niechęć do zatrudniania osób starszych. W świetle powyższego pojawia się zasadniczy dylemat i pytanie zarazem: w jaki sposób utrzymać poziom produktywności w skali kraju i jednocześnie zapewnić finansowe bezpieczeństwo osobom starszym? Ze względu na to, że jest to dylemat dotyczący większości państw członkowskich, przedłużenie aktywności zawodowej i podwyższenie wskaźnika zatrudnienia uznane zostało za priorytet europejskiej strategii ekonomicznej i społecznej. W licznych dokumentach i debatach Komisja Europejska odwołuje się do wyzwań demograficznych, przed jakimi stanęły państwa członkowskie UE. Między innymi w tzw. Emerytalnej Białej Księdze zachęca kraje członkowskie, by promowały dłuższą pracę, powiązały wiek emerytalny z oczekiwaną długością życia, ograniczyły dostęp do wcześniejszych emerytur oraz wyrównały wiek emerytalny¹⁴. Taki kierunek działań stwarza szansę na to, że finanse publiczne państw będą w stanie udźwignąć rosnące obciążenia, wynikające ze starzenia się populacji. W większości bowiem państw europejskich funkcjonują tzw. repartycyjne systemy emerytalne, mające charakter umowy międzypokoleniowej i oparte na obowiązkowym ubezpieczeniu. Ze względu

¹³ Zgodnie z przepisami nie można zwolnić pracownika w ciągu czterech lat przed osiągnięciem wieku emerytalnego. Dlatego niektórzy pracodawcy rozstają się z pracownikami, którzy zbliżają się do okresu ochronnego, bo nie chcą mieć problemów z ich zwolnieniem, w sytuacji gdyby stracili zamówienia na produkty czy usługi albo z jakiegoś innego powodu pogorszyłaby się sytuacja finansowa ich firm.

¹⁴ Biała Księga, *Plan na rzecz adekwatnych, bezpiecznych i stabilnych emerytur*, Komisja Europejska, Bruksela 2012.

du na zbliżony kierunek przebiegu procesów demograficznych można zaobserwować w nich podobne sposoby radzenia sobie w wyzwaniach demograficznymi.

W Polsce problemy wynikające ze starzenia się społeczeństwa przez długi czas były przedmiotem głównie debat prowadzonych przez ekspertów. Mimo rosnącej świadomości konsekwencji starzenia się społeczeństwa polskiego, właściwie do roku 2008 nie istniał żaden ogólnonarodowy program mający na celu zwiększenie zatrudnienia i aktywności starszych pokoleń. Program „Solidarność pokoleń” jest pierwszą taką inicjatywą o wymiarze krajowym, ukierunkowaną na zwiększenie aktywności zawodowej osób w wieku 50+¹⁵. Równocześnie ze względu na to, że osoby 50+ znajdują się w grupie osób o szczególnej sytuacji na rynku pracy, w programie Kapitał Ludzki znalazł się cały pakiet działań skierowanych do tej właśnie grupy osób. Ponadto ustawodawca przewidział określone ulgi i zwolnienia dla pracodawców w celu zachęcenia ich do zatrudniania osób starszych. Od 1 lipca 2009 r. obowiązują przepisy, które wprowadzają dwa rodzaje ulg w opłacaniu składek na Fundusz Pracy (FP) i Fundusz Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych (FGŚP) dla pracodawców, którzy zatrudnią osoby starsze. Pierwszy rodzaj ulg – czasowe – dotyczy zwolnienia z opłacania wymienionych składek przez 12 miesięcy, począwszy od pierwszego miesiąca po zawarciu umowy o pracę. Konieczne jest jednak spełnienie dwóch warunków:

- 1) przedsiębiorca musi zatrudnić osoby, które ukończyły 50 rok życia,
- 2) osoby te w ciągu 30 dni przed zatrudnieniem pozostawały w ewidencji bezrobotnych powiatowego urzędu pracy.

Drugi rodzaj ulg dotyczy kwestii opłacania składek na FP i FGŚP za osoby, które osiągnęły wiek co najmniej 55 lat (kobiety) i co najmniej 60 lat (mężczyźni)¹⁶. Warto dodać, że firmy nie mają żadnych dodatkowych obowiązków w związku ze zwolnieniem z opłacania składek na FP i FGŚP. Nadal rozliczają składki za swoich pracowników, ale z pominięciem składek za starsze osoby.

Poza tym, od 1 lutego 2009 r. firmy płacą za 14 dni choroby pracownika, który ukończył 50 lat, a nie jak wcześniej za 33 dni. Umożliwiono też pracownikom, którzy ukończyli 45 lat, uczestnictwo w szkoleniach finansowanych przez starostę z Funduszu Pracy. W opinii ekspertów, aby zwiększyć liczbę pracujących, którzy ukończyli 50 lat, powinno się m.in. zlikwidować albo skrócić okres ochrony przedemerytalnej, znieść limity dorabiania dla emerytów i rencistów oraz zwolnić emerytów z opłacania składki rentowej z tytułu świadczonej przez nich pracy. Polska wzorem innych państw europejskich zdecydowała się na rozwiązania systemowe, tj. podwyższanie ustawowego wieku emerytalnego. Od 1 stycznia 2013 roku co kwar-

¹⁵ Do tej pory przeszkolono ponad 106 tys. osób bezrobotnych w wieku 45/50+ oraz osób niepełnosprawnych, a także pracowników w wieku 50+ i podniesiono ich kwalifikacje. Program służy również poprawie sytuacji w zakresie wiedzy pracowników służb zatrudnienia o istniejącym problemie dotyczącym aktywizacji zawodowej osób w wieku 50+.

¹⁶ Ustawa z 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (DzU z 2008 r. nr 69, poz. 415).

tał o miesiąc będzie podnoszony wiek przechodzenia na emeryturę. W 2040 roku kobiety będą kończyć aktywność zawodową w tym samym okresie co mężczyźni, czyli po ukończeniu 67. roku życia¹⁷.

Przyjmuje się, iż podniesienie wieku emerytalnego wpłynie pozytywnie na wysokość świadczeń z systemu powszechnego, gdyż:

1) zwiększy się wartość kapitału emerytalnego ze względu na wydłużenie okresu aktywności zawodowej,

2) odsunięcie w czasie momentu przejścia na emeryturę będzie niosło ze sobą dodatkowe waloryzacje konta emerytalnego.

Teoretycznie podniesienie wieku emerytalnego powinno oznaczać, że emerytura będzie wyższa niż obecnie. Wynika to z tego, że kwota oszczędności zgromadzona na koncie emerytalnym zostanie podzielona przez krótszy okres życia świadczeniobiorcy. Jednakże parametr oczekiwanej długości życia, niezbędny przy ustalaniu wysokości każdej emerytury kapitałowej, wciąż w Polsce rośnie. Zgodnie z szacunkami (np. publikowanymi przez OECD) do 2050 r. długość życia wydłuży się o 2,7 roku dla mężczyzn i o 3,5 roku dla kobiet. Podwyższenie i zrównanie wieku emerytalnego kobiet i mężczyzn do 67 lat nastąpi również w innych systemach emerytalnych, w których prawo do przejścia na emeryturę lub w stan spoczynku przysługuje po osiągnięciu wieku odpowiednio 60 i 65 lat. Nowe regulacje dotyczą bowiem systemu ubezpieczenia społecznego rolników oraz przechodzenia w stan spoczynku przez prokuratorów i sędziów¹⁸.

Wydłużenie okresu aktywności zawodowej wymusi konieczność dostosowywania się do zmieniających się potrzeb rynku pracy, tj. dokształcania się czy też zmiany zawodu. Podniesienie wieku emerytalnego o 7 lat w przypadku kobiet oraz o dwa lata w przypadku mężczyzn może spowodować również, że część osób może mieć problemy z zachowaniem pracy przez ten dodatkowy okres. Jak wspomniano wcześniej, firmy już teraz często zwalniają pracowników na krótko przed tym, gdy obejmie ich 4-letni okres ochronny. Dla tej grupy osób wspomniana nowelizacja wprowadza emerytury częściowe¹⁹. Pierwsze kobiety uprawnione do jej pobierania

---

¹⁷ Ustawa z dnia 11 maja 2012 r. o zmianie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz niektórych innych ustaw obok stopniowego podwyższenia wieku emerytalnego przewiduje m.in.:

- wprowadzenie możliwości przejścia na częściową emeryturę przed osiągnięciem wieku emerytalnego,
- ograniczenie wcześniejszego przechodzenia na emeryturę lub w stan spoczynku rolników oraz sędziów i prokuratorów,
- odstąpienia od konieczności rozwiązania stosunku pracy przy ustalaniu uprawnień do emerytury z tytułu pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze (DzU z 2012 r., poz. 637).

¹⁸ Przy czym dla tych grup świadczeniobiorców przewiduje się utrzymanie przywilejów wcześniejszego zakończenia aktywności zawodowej, z których skorzystają osoby, które spełnią wymagane warunki do końca 2017.

¹⁹ Ustawa z 11 maja 2012 r. o zmianie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz niektórych innych ustaw wprowadza emerytury częściowe (DzU z 2012 r., poz. 637).

(w wieku 62 lat) uzyskają prawo do tego świadczenia w 2021 roku, a mężczyźni – 1 kwietnia 2014 r.

W dobie dyskusji o wyzwaniach wynikających ze starzenia się społeczeństwa pojawia się wątek dotyczący polityki zarządzania wiekiem (*age management policy*), uwzględniającej w zarządzaniu zasobami ludzkimi takie rozwiązania, które z jednej strony czynią przedsiębiorstwo przyjaznym pracownikom dojrzałym, z drugiej zaś pozwalają pracodawcy w pełni wykorzystać potencjał pracowników 50+²⁰. W Polsce jest to idea, która dopiero zaczyna powoli funkcjonować w świadomości przedsiębiorców.

5. Podsumowanie

Polska, podobnie jak inne państwa Europy, stanęła przed koniecznością wypracowania rozwiązań, które pozwolą na ograniczenie negatywnych skutków zachodzących zmian demograficznych. Stopniowe wydłużanie się średniej długości życia, w tym okresu życia na emeryturze, dłuższa edukacja skracająca czas kariery zawodowej przy stosunkowo wysokim bezrobociu przyczyniły się do zachwiania równowagi w polskim systemie emerytalnym. Okres pobierania świadczeń uległ wydłużeniu, zaś pieniądze zbieranych na emeryturę jest mniej przez zbyt krótki okres aktywności zawodowej. Prognozy demograficzne wskazują, że dynamika procesu starzenia się społeczeństwa będzie coraz większa, co zasadniczo wpłynie na relację między liczbą osób w wieku produkcyjnym i poprodukcyjnym. Polska, chcąc uniknąć alternatywy, jaką jest podwyżka składek emerytalnych (podatków) bądź obniżka świadczeń emerytalnych, zdecydowała się na stopniowe podniesienie wieku emerytalnego. Podnoszenie wieku emerytalnego przesuwając granicę wieku produkcyjnego i poprzez wydłużenie okresu aktywności zawodowej powinno przyczynić się do zwiększenia podaży pracy. Jednak, aby realnie zwiększył się poziom aktywności zawodowej ogółem, a w szczególności wśród osób starszych, konieczne jest, aby połączyć wszystkie działania i politykę w jedną spójną strategię. Praktyka krajów, w których wskaźniki aktywności zawodowej osób starszych są wysokie, dowodzi, że w tworzeniu i realizacji owej strategii powinny brać udział, w zależności od pełnionej funkcji, rząd, jednostki władzy lokalnej i regionalnej, organizacje społeczne, pracodawcy i pracownicy.

Literatura

Biała Księga, *Plan na rzecz adekwatnych, bezpiecznych i stabilnych emerytur*, Komisja Europejska, Bruksela 2012.

²⁰ T. Schimanek, *Co to jest zarządzanie wiekiem?*, [w:] *Zarządzanie wiekiem i nie tylko*, Akademia Rozwoju Filantropii w Polsce, Warszawa 2010, s. 42.

- Chłóń-Domińczak A., *Wpływ starzenia się ludności na wydatki socjalne*, w: *Starzenie się populacji wyzwaniem dla polityki społecznej*, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie, Kraków 2003.
- Cichoński St., Sączuk K., Strzelecki P., Tyrowicz J., Wyszyński R., *Kwartalny raport o rynku pracy – IV kwartał*, NBP 2012.
- Golinowska S. (red.), *W trosce o pracę. Raport o Rozwoju Społecznym. Polska 2004*, UNDP, CASE, Warszawa 2004.
- Jóźwiak J., Kotowska I., *Przewidywane zmiany liczby i struktury wieku ludności w Polsce do 2035 r. i ich skutki ekonomiczne*, Narodowa Rada Rozwoju 2010.
- Kozuch A., Dyhdalewicz A., *Ekonomika i organizacja przedsiębiorstwa*, WSE, Białystok 2004.
- Kryńska E., *Wpływ zmian demograficznych na rynek pracy – aspekty gospodarcze*, w: *Biuletyn nr 55*, Rządowa Rada Ludnościowa, Warszawa 2010.
- Kurek S., *Wybrane metody i kierunki badania starzenia się ludności w świetle literatury problemu*, „*Studia Demograficzne*” 2001 nr 1/139.
- Kusideł E., *Ekspertyza dotycząca obszaru: Rynek pracy w kontekście raportu o rozwoju opracowywanym zgodnie z art. 35b Ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. zasadach prowadzenia polityki rozwoju*, http://www.mrr.gov.pl/rozwoj_regionalny/Ewaluacja_i_analazy/Raporty_o_rozwoju/Raporty_krajowe/Documents/Ekspertyza_Rynek_pracy_20072011.pdf [dostęp 20.03.2013].
- Prognoza ludności Polski na lata 2008-2035*, GUS, Warszawa 2009.
- Schimanek T., *Co to jest zarządzanie wiekiem?*, [w:] *Zarządzanie wiekiem i nie tylko*, Akademia Rozwoju Filantropii w Polsce, Warszawa 2010.
- Szatur-Jaworsk B., *Aktywność ekonomiczna człowieka starego*, [w:] B. Szatur-Jaworska, P. Błędowski, M. Dziegielewska, *Podstawy gerontologii społecznej*, ASPRA-JR, Warszawa 2006.
- Ustawa z 11 maja 2012 r. o zmianie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz niektórych innych ustaw wprowadza emerytury częściowe, DzU z 2012 r., poz. 637.
- Ustawa z 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, DzU z 2008 r. nr 69, poz. 415.

EXTENDING THE PERIOD OF PROFESSIONAL ACTIVITY OF THE ELDERLY IN POLAND

Summary: A progressive process of ageing the population of Poland is the economic and social problem. According to a Eurostat forecast during the next 30 years the number of persons in working age will be reduced in Poland by over 4.5 million persons, that is almost 20 percent. The expected decline of scale of the labour force will cause the decrease of state incomes. However a gradual increase in the average life expectancy will cause the growth of expenses on pension, health care and long-term care of older persons. In this situation the main challenge for the economic policy in Poland will be to boost the proportion of people working in the population. It is one of the ways to minimize the consequences of ageing society. The article highlights the direction of demographic changes happening in Polish society, and actions, which aim is to increase the level of professional activity of elderly people.

Keywords: demographic changes, professional activity, retirement age.